

Ομηρικοί και Ορφικοί ύμνοι

ΤΟ ΘΑΜΒΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΓΛΩΣΣΑ

Ένα τεράστιας σημασίας φιλολογικό έργο βρίσκεται στην τελευταία φάση για την ολοκλήρωσή του. Είναι η μετάφραση των Ομηρικών και Ορφικών ύμνων από τον ποιητή Δ.Π. Παπαδίτσα και την πεζογράφο – δοκιμογράφο Ελένη Λαδιά. Σεν μιαν εποχή που χαρακτηρίζεται από την αφυδάτωση και την ισοπεδωτική μανία των ιδιαιτεροτήτων της ελληνικής γλώσσας και γενικότερα από την άνθιση ευκαιριακών επικαιρικών έργων οι δύο μεταφραστές στράφηκαν προς τα κείμενα αυτά, τα τόσα ακανθώδη, με θρησκευτική ευλάβεια και ταυτόχρονα δίχως να παρεκκλίνουν της ποιητικότητας προς χάρη της πιστής απόδοσης.

Και το κυριότερο, με πρώτο μέλημα και οδηγό τους, τη διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας. Από το έργο αυτό, ήδη εκδόθηκε πέρσι η μετάφραση των Ορφικών ύμνων (εκδ. IMAGO) ενώ δημοσιεύτηκαν δύο από τους Ομηρικούς ύμνους, ο ύμνος στο Διόνυσο (περιοδικό Νέα Εστία, τεύχος 1375, 15/10/84) και ό ύμνος στη Δήμητρα (περιοδικό Εποπτεία, τεύχος 95, Νοέμβριος 1984). Απομένουν δε τρεις μόνον ύμνοι για να ολοκληρωθεί η μετάφραση των 35, συνολικά, Ομηρικών.

Οι Ορφικοί Ύμνοι

Γλωσσικά ανομοιογενείς οι 87 Ορφικοί ύμνοι διχάζουν τους φιλόλογους που επιχειρούν να τους χρονολογήσουν: οι μεν τους τοποθετούν και πριν από τον Όμηρο, οι δε υποστηρίζουν ότι ανήκουν στους νεοπλατωνικούς. Ο Ηρόδοτος γράφει ότι η περισυλλογή τους έγινε τον 6^ο αιώνα από ομάδα ειδικών με επικεφαλής τον Ονομάκριτο. Ακριβώς σε αυτήν την πληροφορία που παίρνουμε από τον Ηρόδοτο βασίζονται οι υποστηρικτές της παλαιότερης χρονολόγησης για να δικαιολογήσουν τη γλωσσική ανομοιογένεια των ύμνων η οποία οφείλεται στους αιώνες που μεσολάβησαν ως την περισυλλογή τους: η γλώσσα είναι η αιολική διάλεκτος (γιατί τα κείμενα ανήκουν στη β' χιλιετία) με στοιχεία αττικής (γιατί καταγράφηκαν τον 6^ο π.Χ αιώνα). Αντίθετα σύμφωνα με την άποψη αυτών που υποστηρίζουν την αναγωγή των κειμένων ακόμη και στο 2^ο μ.Χ αιώνα, η γλώσσα των ύμνων είναι μίμηση της ομηρικής και ησιόδειας.

Οι επικλήσεις αυτές, οι ύμνοι, απευθύνονται τόσο στις θεότητες όσο και στα φυσικά στοιχεία, τα χαρακτηριστικά όμως που κατέχουν οι υμνολογούμενοι εναλλάσσονται, οι θεοί διαθέτουν και σημαντικό χαρακτήρα (η Ήρα συμβολίζει τον αέρα, ο Ήφαιστος είναι τα' άστρα, η σελήνη, η γη κι ο αιθέρας), ενώ το φυσικά στοιχεία έχουν και ανθρωπομορφική διάσταση (η Σελήνη είναι κόρη πάνστιλβη, η θάλασσα, άνασσα, μελανόπεπλος).

Οι ομηρικοί Ύμνοι

Εξάμετρα ποιήματα που απευθύνονται στους θεούς είναι οι 33 Ομηρικοί ύμνοι, μεγαλύτερη σε έκταση ο καθένας από τους Ορφικούς και μερικοί έχοντας το μήκος ραψωδίας της Οδύσσειας. Η γλώσσα τους είναι επική, δεν εξιστορούν όμως ηρωικά κατορθώματα αλλά είναι επικλήσεις προς τους θεούς, συχνά εξυμνώντας τη δύναμη και χαρίσματά τους όπως ο ύμνος στο Διόνυσο (59 στίχοι) που αφηγείται την αρπαγή του θεού από τους πειρατές:

*«Τον Διόνυσο το γιο της ένδοξης Σεμέλης
θα μνημονεύσω, πως εφάνη σ' ακρογιάλι θάλασσας πολυτάραχης
πάνω σε ακτήν απόκρημνη πανόμοιος με άνδρα νέον
έφηβο · και κυματίζαν τα ωραία μαλλιά του μαύρα,
και γυροσκέπαζε μανδύας τους στιβαρούς του ώμους
πορφύρινος · αιφνίδια τότε από ένα πλοίο καλοφτιαγμένο,
πειρατές ξεπρόβαλαν γοργά στον πόντο τον κατέρυθρο οι Τυρρηνοί...»*

Πολύ μεγαλύτερος από τον ύμνο στον Διόνυσο, ο ύμνος προς τη Δήμητρα (495 στ.) αφηγείται τον πόνο της θεάς για την αρπαγή της κόρης της Περσεφόνης και παραπέμπει στη λατρεία των Ελευσινίων.

*«Άλγος πικρό κυρίεψε την καρδιά της,
κι απ' τα θεία μαλλιά ξέσκισε με τα χέρια της το κρήδεμνο,
και μαύρο κάλυμμα έρριξε στους ώμους
κι ωσάν γεράκι σε γη σε θάλασσα γυρεύοντας τη ·
όμως κανείς να της αποκαλύψει την αλήθεια δεν ήθελε,
ούτε απ' τους θεούς ούτε από τους θνητούς ανθρώπους
κι ούτε από τους οιωνούς
ήλθε κανείς αληθινός αγγελιοφόρος».*

Τα προβλήματα της μετάφρασης

Ένα καταγισμό από επίθετα που προσδίδουν στο κείμενο μυστικιστικό και ιερατικό χαρακτήρα είναι ίσως η μεγαλύτερη δυσκολία που έχουν να αντιμετωπίσουν οι μεταφραστές των Ύμνων, κυρίως των Ορφικών. Πως μπορούν να αποδοθούν τα επίθετα αυτά, πολλά από αυτά σύνθετα, στη νεοελληνική γλώσσα, δίχως να διαρραγεί η ποιητική ροή του κειμένου; Ο Δ.Π. Παπαδίτσας και η Ελένη Λαδιά επέλεξαν τη δυσκολότερη κι επιτυχεστέρα, καθώς φάνηκε, οδό: έχοντας ως στόχο να αποδείξουν τη διαχρονικότητα, την αδιάσπαστη ενότητα της ελληνικής γλώσσας διατηρούν όσο το δυνατόν την ίδια λέξη που υπάρχει στο κείμενο και που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στα νεοελληνικά κι αν αυτό δεν γίνεται επιλέγουν στη μετάφραση εκείνη τη λέξη της νεοελληνικής που να περιέχει κάποιο στοιχείο της λέξης της αρχαίας ή την ίδια ρίζα ή το πρώτο ή το δεύτερο συνθετικό ή ακόμη και παρηγήσεις: βαρύκτυπος –

βαρύγδουπος, ευήρητον – ευάντλητον, πλουτοδότειρα – πλουτοδότρα, ερατή – εράσμα.

Τα επίθετα αυτά και στη μετάφρασή τους, διατηρούν τη λαμπρότητα ή τη σκοτεινότητά τους, τη στιλπνότητα και το μυστηριακό τους χαρακτήρα έτσι ώστε το μεταφρασμένο κείμενο να επιτυγχάνει την καλύτερη νοηματική απόδοση του πρωτοτύπου δίχως να χάνει ούτε την πλαστικότητα ούτε τη μουσικότητά του.

Στη Σελήνη

*Εισάκουσε, θεά, βασίλισσα, φωτοφόρα, θεϊκή Σελήνη,
ταυροκέρατη Μήνη, νυχτόδρομη, αεροδιάβατη,
νυκτόβια, δαδοφόρα, κόρη πάνστιλβη, Μήνη,
που αυξάνεις και λιγοστεύεις, θηλυκή και αρσενική,
φωτίστρια, φίλιππη, μητέρα χρόνου, καρποφόρα,
κεχριμπαρένια, βαρύθυμη, ολόφεγγη, νυχτερινή,
συ η παντεπόπτρια, φιλάγρυπνη, με όμορφα αστέρια γεμάτη,
χαρούμενη στην ησυχία και στην καλόμοιρη νύχτα,
λαμπερή, χαριτοδότρια τελεσφόρα, ω κόσμητα νύχτας,
αστράνασσα, μακρόπεπλη, ελικόδρομη, πάνσοφη κόρη,
πρόσελθε, μακαρία, τερπνή, πάνστιλβη, με τρίδιπλο φέγγος,
που λάμπεις, να σώζεις τους νέους ικέτες σου, κόρη.*

Οι άλλες κατευθυντήριες στη μετάφραση γραμμές που ακολούθησαν οι δύο μεταφραστές και οι οποίες και αυτές χρησιμοποιήθηκαν για να εξυπηρετήσουν τη διαχρονική συνέχεια της γλώσσας είναι: ο εξοστρακισμός όλων των ξενόφερτων λέξεων.

Για παράδειγμα, πουθενά δεν χρησιμοποιήθηκε η λέξη πόρτα αλλά παρέμεινε θύρα, πουθενά το καμουτσίκι και τα γκέμια αλλά μαστίγιο και ηνία, όχι μαντατοφόρος αλλά άγγελος και αγγελιοφόρος, παντεπόπτης κι όχι μακροβίγλης.

Μεγάλη προσοχή επίσης δόθηκε στο να μην παραλείπονται ή να προστίθενται αυθαίρετα λέξεις και μόρια: η μετάφραση, ακολουθώντας τις αρχές που προαναφέραμε, γίνεται κατά λέξη έτσι ώστε ο αναγνώστης να μπορεί να παρακολουθεί ευχερώς το αρχαίο κείμενο. Τέλος, για το μέτρο, οι δύο μεταφραστές επέλεξαν τον ελεύθερο, ανισόχρονο ιαμβικό μετρικό στίχο, προσαρμοσμένο στις τομές και τα γυρίσματά του σε πιο άνετη ροή του αφηγηματικού στοιχείου που χαρακτηρίζει το έπος.

Η ευλαβική προσήλωση στην κατανυκτικότητα των ύμνων, την ιερατικότητα και το μυστικισμό των κειμένων και ταυτόχρονα η μεγαλύτερη δυνατή αξιοποίηση των απείρων εκφραστικών δυνατοτήτων της νεοελληνικής γλώσσας ήταν η χρυσή τομή που βρήκαν ο Δ.Π. Παπαδίτσας και η Ελένη Λαδιά μεταφράζοντας τους Ορφικούς και τους Ομηρικούς Ύμνους. Ολοκληρώνουν και παρουσιάζουν ένα έργο που όχι μόνο διακρίνεται για το σεβασμό του στον αρχαίο λόγο αλλά και ίσως είναι το

κυριότερο, για το θαυμαστό τρόπο με τον οποίο συνδέει και φέρνει στη σημερινή γλώσσα μας όλο το θάμβος και την ωραιότητα της αρχαίας γλώσσας και ποίησης.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΛΑΜΠΡΙΑ